

1330

491.71-

2-47

2010

ԻՆՏԵՐՆԱԿԱԼ-ԱԳՐԱՐԱՅԻՆ
ՄԱՆԿԱԿԱՐԺԱԿԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՌՈՒՍԱՑ ԼԵԶՈՒ
(Ա. ՎԱՐԻԱՆՏ)

ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ № 1 ՅԵՎ 2

ՀԱՄԱՅԻՆ

272m

41767

Uwagwa

491.71-8
u-47

Зривань, Абовян 124, Засичному Индустрiально-Аграрному Педагогическому Институту

13270

491.21-8

7-47

պ.

ԿԱԶՄՈՂՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ

Հեռակայող ուսանողներն ըստ իրենց ուս-
սերենի՛ն սիրապետելու չափի բաժանվում են
3 խմբի:

Ա. խմբի մեջ են մտնում նրանք, զորոնք
բոլորովին չգիտեն կամ շատ քիչ գիտեն ուսուսերեն,

Բ. խմբի մեջ են մտնում նրանք, զորոնք շա-
տաւրդ հասկածներ կարդում յեւ հասկանում են,

Գ. խմբի մեջ են մտնում նրանք, զորոնք
ազատ կարդում յեւ հասկանում են:

Վերջին խմբի հեռակայողներն ազատվում
են առաջադրութիւնները կատարելուց. դրա հա-
մար նրանք պետք է ունենան Լուս-բաժիններից
համապատասխան վկայականներ:

Ա. խմբի հեռակայողները կատարում են ու-
սաց լեզվի առաջին վարիանսի (Ա. Ղարիբջանի)
առաջադրութիւնները:

Բ. խմբի հեռակայողները կատարում են
յերկրորդ վարիանսի (Խ. Սարգսյանի) առաջա-
դրութիւնները:

Պետերասի տպարան
Դավիթ 6951 (Բ)
Պատվեր 5806
Տիրած 200



Յ Ե Ր Ե Վ Ա Ն

1 9 3 2

Հանձնված է արտագրութիւն 13/XII 1931 թ. ՍՏ. Ֆ. Ե

Ա. խմբի առաջադրությունները կազմված են ինֆնուսույցի յեղանակով — «հեշից դեպի դժվար» — մեքողով: Բառապաշարը սկզբից կազմվում է ծանոթ, ուսերենում յեվ հայերենում գործածվող ընդհանուր բառերից յեվ ապա աստիճանաբար հարսացվում նոր բառերով: Քերականությունը սրվում է հայերենի հետ համեմատելու յեղանակով, առանձնապես շեշտելով ուսերենի առանձնահատկությունները: Առաջին առաջադրություններում սրվելու յե նախնական գաղափար ուսաց լեզվի սարսկան կանոնների մասին, հաջորդներում հետքահետք բարդացվելու յեվ խորացվելու յե լեզվի ուսումնասիրությունը:

Առաջադրությունները կազմվում են այն հաճով, վոր պարսահանայ հեռակայողը կարողանա այն չափով պատասխանել ձեռք բերել, վոր ի վիճակի լինի ուսերենից պարզ հասկանալ կարդալ յեվ հասկանալ:

Անհրաժեշտ է, վոր հեռակայողը ջանասիրությամբ կատարի բոլոր հանձնարարությունները՝ սովորի բառերն ու վոճերը, վարժվի լեզվի կանոններին, կատարի արագություն, բարգձանություն յեվ այլն յեվ այս բոլորը սխտեմատիկաբար՝ որական վորոշ ժամ տրամադրելով ուսաց լեզվին:

Առաջադրությունների հետ, վորպես դասագիրք, պետք է ունենալ՝ „Русский язык для не русских“ I часть изд. 1931 г.

Յերրորդից սկսած առաջադրությունները կազմվում են դասագրքի հոդվածների հիման վրա այնպես, վոր հեռակայողն առաջադրության ռգնությամբ կարողանա պարապել զգուշ:

Այդ ունի յեվ մի այլ նպատակ՝ հեռակայողին ընտելացնել ինֆնուսույն կերպով լեզու սովորելուն: Դժվարության դեպքում հեռակայողը պետք է դիմի դեկավար դասասվին յեվ նրանից ցուցմունքներ ստանա:

Լեզվի կանոնների բացատրումը կատարված է մարսիս. լեզվագիտության բերեցիկ պարգաբանումներով. այդ արված է հեռակայողի ընդհանուր զարգացման համար, վարժության նյութերի մեջ բառացի տեղ է տրվում այժմեյականությանը:

ԿԱԶՄՈՂՆԵՐ

ՌՌԻՍԱՅ ԼԵՋՈՒ (Ա. վարիանս)

ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ № 1.

Դաս № 1.

Ռուսերեն տառերն ու նրանց հնչումը, բաղաձայն տառերն ու նրանց ստորաբաժանումը, ձայնավորներն ու նրանց ստորաբաժանումը, կիսաձայն և չարտասանվող տառեր, բառացուցակ:

1. Ռուսերենն ունի հետևյալ տառերը (առաջին շարքում մեծատառերն են, իսկ յերկրորդում՝ փոքրատառերը):

А а—ա	Л л—լ	Ц ц—ց
Б б—բ	М м—մ	Ч ч—չ
В в—վ	Н н—ն	Ш ш—շ
Г г—գ	О о—ո	Щ щ—շշ
Д д—դ	П п—պ	Ы ы—ը՛ր
Е е—բ	Р р—ր	Э э—ե
Ё ё—յո	С с—ս	Ю ю—յու
Ж ж—ժ	Т т—տ	Я я—յա
З з—զ	У у—ու	Й й—ի
И и—ի	Ф ф—ֆ	Ь ь—
К к—կ	Х х—խ	Ъ —

Տառերին վարժվելու համար անհրաժեշտ և մի քանի անգամ արտագրութլուն կատարել հետևյալ կարգով.

Аа Ъѡ Вв Тт Дд Ёё
МмѢ Зз Уу Кк Аа Мм
Ѣѣ Оо Пп Рр Ёё Мм
Уу Ъѡ Кк Уу Уу Уу Уу
а а Ѣѣ Ѣѣ Ѣѣ Ѣѣ Ѣѣ

2. Բաղաձայններ.

Այս տառերից բաղաձայն են համարվում՝ Бб, Вв, Гг, Дд, Жж, Зз, Кк, Лл, Мм, Нн, Пп, Рр, Сс, Тт, Фф, Хх, Цц, Чч, Шш, Щщ.

Այս բաղաձայններից

ա) շրթնային б, п, в, ֆ հնչման ժամանակ բավական չափով մաքուր են և նման հայերենին.

բ) քմային (քիմբի մասնակցութլամբ ե արտասանվում) ж նույնպես նման և հայերենին, իսկ չ և х արտասանվում են ալվի փափուկ, քան հայերենը.

գ) առաջնային т և д ունեն կոշտ և փափուկ արտասանութլուն: Կոշտ т և д միանգամայն նման են հայերեն s և դ-ին, իսկ փափուկ

ՌՌԻՍՍՆ ԼԵՋՈՒ (Ա. վախանց)

ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ № 1.

Դաս № 1.

Ռուսերեն տառերն ու նրանց հնչումը.
բաղաձայն տառերն ու նրանց ստորաբաժանումը.
ձայնավորներն ու նրանց ստորաբաժանումը.
կիսաձայն և չարտասանվող տառեր. բառացուցակ:

1. Ռուսերենն ունի հետևյալ տառերը (առա-
ջին շարքում մեծատառերն են, իսկ յերկրորդում՝
փոքրատառերը):

А а—ա	Л л—լ	Ц ц—ց
Б б—բ	М м—մ	Ч ч—չ
В в—վ	Н н—ն	Ш ш—շ
Г г—գ	О о—ո	Щ щ—շշ
Д д—դ	П п—պ	Ы ы—ը՛
Е е—է	Р р—ր	Э э—ե
Ё ё—յո	С с—ս	Ю ю—յու
Ж ж—ժ	Т т—տ	Я я—յա
З з—զ	У у—ու	Й й—ի
И и—ի	Ф ф—ֆ	Ь ь—
К к—կ	Х х—խ	Ъ —

Տառերին վարժվելու համար անհրաժեշտ և
մի քանի անգամ արտագրութուն կատարել հե-
տևյալ կարգով.

А а Б б В в Т т Д д Е е
М м З з У у К к Л л М м
Н н О о П п Р р С с Т т
У у Ф ф Х х Ц ц Ч ч Ш ш Щ щ
Ъ ъ Э э Ю ю Я я Ъ ъ

2. Բաղաձայնեք.

Այս տառերից բաղաձայն են համարվում՝
Бб, Вв, Гг, Дд, Жж, Зз, Кк, Лл, Мм, Нн,
Пп, Рр, Сс, Тт, Фф, Хх, Цц, Чч, Шш, Щщ.

Այս բաղաձայններից

ա) շրթնային б, п, в, ֆ հնչման ժամանակ
բաղաձայն չափով մաքուր են և նման հայերենին.

բ) քմային (քիմի մասնակցութեամբ և ար-
տասանվում) ж նույնպես նման է հայերենին,
իսկ չ և х արտասանվում են ավելի փափուկ,
քան հայերենը.

գ) առամնային т և д ունեն կոշտ և փա-
փուկ արտասանություն: Կոշտ т և д միանգա-
մայն նման են հայերեն s և դ-ին, իսկ փափուկ

գեպքում մոտենում են հայերեն աֆրիկասերին (ծ և ձ)։ Աֆրիկատ կոչվում են պարզ հնչյունի (որինակ s, ɲ) և սուլող ու շոգներին (u և e) ինչպես և հ-ի միացումից ստացված նորոքակ հնչյունները։
Որինակ. $\widehat{տ+ս}=\delta$, $\widehat{դ+ս}=\delta$, $\widehat{տ+շ}=\delta$, $\widehat{դ+ձ}=\delta$,
 $\widehat{թ+ս}=\delta$, $\widehat{թ+շ}=\delta$, $\widehat{ք+հ}=\delta$ և այլն։ Այս աֆ-
րիկատները վոչ թե այս հնչյունների պարզ գու-
մաթն են, այլ՝ առանձին վորակ, վոր պարունա-
կում են իրենց մեջ պարզ հնչյունների քանա-
կական տարրերը։

Այսպիսով, ուրեմն m և d հնչյունները փա-
փուկ ձայնավորներից առաջ (e, u, ɲ, ɣ) մո-
տենում են աֆրիկատի։

Որինակ. дядя բառը (քեռի, հորեղբայր) իր ար-
տասանությամբ մոտենում են հայերեն ձյաձյա-ին,
պահելով, իհարկե, իբ մոտիկութունը դ-ին։ Նույ-
նը և mѣтя, վոր արտասանվում է s'(δ)ɲs'(δ)յա։

դ) Սոնոր կամ ձայնորդ կոչված լ և ը նույն-
պես փափուկ են արտասանվում փափուկ ձայ-
նավորներից (e, u, ɲ, ɣ) առաջ։ Որինակ. рубль—
առու՛ (րուբլի), роза—ռոզա(վարդ) փափուկ չեն,
բայց река—րեկա(գետ), ряд—րյադ(կարգ) փա-
փուկ են, лошады—լոշադ' (ձ) (ձի), луна—լունա
(լուսին), փափուկ չեն, բայց линейка—լ'նեյկա
(քանոն) люлька—լ'յուլկա (որորոց) փափուկ են։

ե) Միշտ կոշտ են արտասանվում ж և ш
շոգները (այսպես են կոչվում իրենց շոգ հենչ-
ման պատճառով), և և և աֆրիկատները։

Որինակ жур—ժրիւ (ճարպ), шало—շրիւ
(մախաթ), чумах—չրիսայ (կարգա) և այլն։

զ) Կոշտ ե արտասանվում նաև նախաաֆրի-
կատ ы—է տառը։ Պիտի ասել, վոր լեզուներին
հնչական զարգացումը բարդից գնում է դեպի
պարզը։ Այդ կողմից ամենաքիչ զարգացած լե-
զուներն ունեցել են դիֆուզ հնչյուններ, վորոնց
առաջորդները կան կովկասյան (արխագերեն) և
այլ լեզուների մեջ։ Դիֆուզ կոչվում են այն
հնչյունները, վորոնք աֆրիկատների և այլ հեն-
չյունների առանձնորակ կոմպլեքսն են կազմում։
Որինակ. միահնչյուն ձվի, խվի և այլ։ Դիֆուզ
հնչյունները տարրալուծվելով առկա են աֆրի-
կատներ (ձ, ծ, ց, չ և այլն), դրանք ել տարրա-
լուծվելով առկա են պարզ հնչյուններ (տ, դ,
թ, կ և այլն)։ Այսպիսով հնչական զարգացման
պրոցեսսը կատարվում է այս կերպ։

Դիֆուզ աֆրիկատ պարզ հնչյուն

ձվի → ձ → դ, ս, վ, հ

հայերենը պահպանել է աֆրիկատներ՝

ձ, ծ, ց, չ, ճ, ջ, խ

բայց բարբառներում դեպքեր կան, վոր աֆրիկատը
տարրալուծվում է որինակ ծածկել-ը պարսկահայ

կամ ել բարբառում դարձել և ասակել, այսինքն՝

$$\delta = \alpha + \alpha : \begin{cases} \delta \alpha \delta \eta \eta \\ \alpha \alpha \alpha \eta \eta \end{cases}$$

Ռուսերենն աֆրիկատներից պահպանել է Ա և Կ, ալբան, ալբիլի առաջ է գնացել հայերենից, բայց մի հնչյունում յետ է մնացել։ Հենց այդ յետ մնացած հնչյունը, նախաաֆրիկատը $\psi = \psi \eta$ -ն է ($= \frac{\chi}{2\theta_2}$) այդ հնչյունը ժխտ արտասանվում է կոշտ։ Ս. դ հնչյունի մասին զաղափար է տալիս товарищ տավար/շ (լնկել) բառը։

3. Չայնավորենե.

Ռուսերենի ձայնավորները հետևյալներն են

а, я, е, ё, о, ы, и, у, ю, э

որոնք բաժանվում են փափուկ և կոշտ ձայնավորների.

կոշտ . . .	а	о	у	ы
փափուկ . .	я	е, ё	ю	и
		э		

Ինչպես տեսնում ենք լուրաքանչյուր կոշտ ձայնավոր ունի իր համապատասխան փափուկը. որի հալ. а—я, о—е, ё, у—ю, ы и

կոշտ և փափուկ ձայնավորների համապատասխանությունը պետք է լավ գիտենալ, բանի վոր ռուսերենի հնչյուններն ու խոնարհումները զարմանալի կերպով հերթափոխում են կոշտ և փափուկ ձայնավորները։

Չայնավորների այս համապատասխանությունը (կոշտ ձայնավոր а, նրան համապատասխան փափուկ ձայնավոր я) մեծապես կոգնի հոյովում և խոնարհում կոչված քերականական ձևերը սփռելուն։

Այս ձայնավորներից е-ն բառասկզբին կարգացվում է յն, որին հալ. есть—յետտ' (կա) еда—յեդա (ուտելիք).

е-ն այլ դեպքերում կարգացվում է վորպես բաց է. որին հալ. село—ո'ելո (գյուղ), селение—սելենիյե (գյուղ).

Э ձայնավորը բառասկզբին և ոտար բառերի մեջ է գործածվում և հնչվում է վորպես է կամ ավելի ճիշտ ըն, որին հալ. это—ըետո (այս), поэтому—պարենտոմո (այս պատճառով), поэт—պարետ (բանաստեղծ).

Եւ ձայնավորը հնչվում է կոշտ ըի և չի դրվում լիբեք քմալին՝ г, к, х և չչական ж, ч, ш, щ տառերից հետո։

4. Կիսաձայն ь

Ռուսերենում կա մի կիսաձայն. այդ ь-ն է, վոր հնչվում է մոտավորապես հայերեն յ-ի նման.

5. Ռուսերենում կա նաև լերկու չարտասանվող տառ, այն է ъ և ы.

Ե գործ ե ածվում բաղաձայնը բառամիջում անջատելու ձայնավորից, իբրբ ալք բաղաձայնը կոչո ե արտասանվում ե անջատում ե իր վանկը. որինակ. подъезд—պադ'լեզդ, объявление—աբ'յավլենիե (հայտարարութուն)։

Ե ծառայում ե վորպես իրեն նախորդող բաղաձայնը փափուկ արտասանելու նշան. որինակ՝ ноль—նոլ' (զերո) соль—սոլ' (աղ) ե այլն։

6. Ռուսերեն տառերով կազմեցեք ե գրեցեք տետրակում ձեզ հարտնի ռուսերեն բառերից ցուցակ՝ հետևյալ որինակով։

Стол—սեղան	город—քաղաք
стул—աթոռ	пойдем—գնանք
совет—խորհուրդ	напиши—գրիր
сельсовет—գյուղխորհուրդ	читай—կարդա
	учись—սովորիր
суд—դատարան	говорит—ասում ե
дворник—դռնապան	читает—կարդում ե
стакан—բաժակ	пишет—գրում ե
комитет—կոմիտե	мой—իմ
сапог—կոշիկ	твой—քո
дом—տուն	наш—մեր
район—շրջան	ваш—ձեր

Վարժութուններ. ռուսերենի շեշտը օ ձայնավորի հնչյան առանձնահատկութունները. արտագրութուն։

1. Ուտվելով նախորդ դասի բառացուցակից պետք ե թարգմանել ե գրել տետրակում։

Мой стул, мой стол, наш совет, наш сельсовет, твой стака́н, твой сапо́г, ваш дом, ваш го́род.

Напиши: го́род, пролета́рский суд.

Читай: го́род, дво́рник, совет, наш райо́н.

Напиши́ ло́зунг: учи́сь, учи́сь, учи́сь,— говори́т Ле́нин.

Ара́м говори́т: напиши́ ло́зунг.

Арша́к чита́ет, Ара́м пи́шет.

2. Շեշտը.

Հաիերենում բառի մեջ շեշտվում ե վերջին վանկը. որինակ. պատասխա́ն, գրավո́ր, անհամա́ր ե այլն. մեկ յերկու դեպք կա, իբրբ շեշտը վերջին վանկի վրա չի։ Որին. Ժողովրդա-կան «Եսոր», «Երեդ», «Յեռանդ» ե այլ բառերը, վորոնք առաջին վանկի վրա լին ընդունում շեշտ։ Շեշտը ե տոնը ծառայել են, բայտ լերեռութին, խոսքի բազմիմաստության (պոլիսեմանտիզմ)

դեմ կովելու համար: Մարդու լեզվական հին վիճակում միևնույն բառը, վոր և յեղել է նախադասութուն, բազմաթիվ նշանակութուններ և ունեցել. բառի ալդ վիճակը կոչվում է պոլիսեմանսիզմ, բազմիմաստութուն: Տոնը և ապա շեշտը ծառայել են միևնույն բառի զանազան իմաստներն անջատելու և ճշտելու նպատակին: Այսորել չինարեն լեզուն միևնույն բառն արտասանում է 4—5 տոներով և դրանով միևնույն բառի ոգնութիւմը 4—5 իմաստ արտահայտում:

Յան՝ չինարեն առաջին տոնով նշանակում

ե—ծխախոտ

Յան՝ չինարեն յերկրորդ տոնով նշանակում

ե—աղ

Ռուսերենում բառի շեշտառութունը հալերենի նման չի. այնտեղ վոչ թե միայն վորջին վանկն է շեշտվում, այլ զանազան վանկեր: Դրա համար առանձին կանոն չկա և ռուսերեն բառը սովորելիս, պետք է սովորել նաև բառի շեշտադրութունը:

Որինակ. чита́ть—կարդալ, շեշտվում է վերջին վանկի ա-ն.

По́зунг—շեշտվում է առաջին վանկի օ-ն

Това́рищ—շեշտվում է միջին վանկի ա-ն

Индустриализа́ция—շեշտվում է նախադերջին վանկի а-ն.

Այսպիսով, ուրեմն, պետք է հիշել, վոր բառը սովորելիս պէտք է կանոն դառնել սովորել նայել նրա շեշտը:

2. Օ ձայնավորի նշման առանձնահատկութունները.

Շեշտից կախված է գլխավորաբար օ տառի հնչումը.

ա) Յերբ շեշտն ընկնում է օ տառից հետո, ալդ օ-ն կարդացվում է մի քիչ դեպի ը հնչունը թեքվող ա. որինակ.

Говори́т կարդացվում է ^բգովորիտ, քանի վոր շեշտն ընկնում է յերկու օ-ից ել հետո. Գործածելով վերի կանոնը, կարդացե՛ք՝ това́рищ, со-ве́т, коллекти́в, комму́на, комите́т, комму́ссия, хоро́шо—արտասանելով օ տառերը ա.

բ) Յերբ շեշտն ընկնում է օ-ի վրա, կամ օ-ից առաջ, ալդ դեպքում որ ասանվում է օ.

Որինակ. го́род—գորոդ, мо́ре—մորե (ծով), о́зеро—ոզորո (լիճ).

Կարդացե՛ք. ко́мната (սենյակ), о́рган, ко́локол (զանգ), мо́лот (մուրճ), Мо́лотов (ԽՍՀՄ Ժողովրդների նախագահի ազգանունը) Այդ բառերի բոլոր օ տառերն արտասանվում են վորպէս հայերեն օ.

3. Արտագրիցիք և թարգմանեցե՛ք հետևյալը՝

аудиторія, класс. потоло'к, пол, печь, ска-
ме'йка, па́рта, шкаф, дверь, ключ, окно',
стекло́, фо́рточка, ме'бель. Стол и стул—
ме'бель. Ла́мпа и часы́—предме'ты. Класс
и аудито́рия—ко'мнаты.

Տնարակի մեջ գրեցեք մի քանի անգամ

Совхóз помога́ет колхóзу

Класс—դասարան
аудитория — լսարան
потолок — (պատակիկ) առաստաղ
скамейка, парта—նստարան
дверь — դուռ
ключ — բանալի
окно(ակն) — լուսամուկ
стекло — ապակի
форточка (ֆորտոչկա) — սղանցք
мебель — կարաս
часы — ժամացույց
предмет — առարկա
комната — սենյակ
и — և
помогает — ոգնում է

Գոյական անունը և նրա վերջավորութիւն-
ները. քերականական սեռերն ուստերենում, սե-
ռերի վորոշումը վերջավորութիւն միջոցով. գոյ-
ների անվան բառացոյցակ.

1. Գոյական անունն ու նրա վերջավորութիւն- ները

Առարկայի (որեւէի) անունը կոչվում է
գոյական անուն (имя существительное) որին.
шкаф, перо, ручка, карандаш, мел, тетрадь,
книга, ножик, доска, линейка, газета, поле,
море, село, линия, время.

(Արտագրեցեք վերևի ուստերեն բառերը)

Ինչպես տեսնում ենք, գոյական անուններն
այստեղ բազմաթիվ վերջավորութիւններ ունեն.
և, իրոք, գոյականներն ուստերենում ուղղական
վիճակում կարող են վերջավորվել ամեն տեսակի
տառերով, բացառութեամբ у, э, ю տառերի.
Յեթե հանդիպում են այս տառերով վերջավոր-
վող բառեր, ապա դրանք ոտարագգի յեն, փոխ
են առնված ոտար լեզուներից:

2. Քերականական սեռերն ուստերենում

Ըստ իրենց վերջավորութիւնների, գոյա-
կանները բաժանվում են խմբերի, սեռերի, կեն-

1007
32537
2050

դանական աշխարհում մենք նկատում ենք յերկու սեռ. արու, արական և եգ իգական: Ռուսերենը կենդանական և անկենդան աշխարհը բաժանում է 3 սեռերի. արական, իգական և չեզոք: Շատ լեզուներ են գոականների մեջ կատարում նման բաժանում: Գերմաներենում կա 3 սեռ, ֆրանսերենում 2, լատիններենում 3 և այլն: Թուրքերեն և հայերեն լեզուները չունեն այդ բանը: Հայերենում միայն ունի (ուսուցչուհի, ուսանողուհի) վերջավորությունը նշում է մարդկանց մի քանի խմբակցության մեջ սեռերի տարբերություն. բաց այդ չի տալիս ուսուսերների սեռի գաղափարը:

Ըստ լեզվաբանության լեզրակացությունների սեռը ունեցել են, համարյա, բոլոր լեզուները, վորոնցից վաղանք հետազարում ջնջել են այդ հատկությունը, վրմանք պահել: Առարկաներն ըստ սեռերի բաժանելը կապված է մարդկության նախնական մտածողության հետ, վոր պայմանավորված է սոցիալ-տնտեսական որոշ կեցությունը ու արտադրական ուժերի զարգացման վորոշ աստիճանով: Առարկաներն ըստ սեռերի բաժանելը կապված է տնտեսության մեջ այդ առարկաների ունեցած ակտիվ կամ պասիվ դերից ու վիճակից. Հետաքայում, մտածողության վորակական փոփոխության հետ (այդ փոփոխու-

թյունը կապված է հասարակական կեցություն վորակական փոփոխման հետ) այդ պատճառները մոռացվել են, կորցրել են ամեն մի հետք բառերն ըստ սեռերի բաժանվելու խնդրում և այժմ անբացատրելի յե դառնում, թե ինչու լեն առարկալին այս կամ այն սեռը վերագրում:

Ինչպես տեսանք ուսերենն իր հնչյուններով համեմատաբար ավելի զարգացած է (աֆրիկաոներ քիչ ունի) քան հայերենը: Սակայն սեռերի խնդրում նա յետ է մնում հայերենից, քանի վոր պահպանել է բոլոր 3 սեռը, ախինչ հայերենը վոչ մեկը չունի:

3. Սեռերի վորոշումը ըստ վերջավորությունների

Ռուսերենում գոյականների սեռը ճանաչվում է ըստ բառի վերջավորության և ըստ նշանակության: Սեռերի ճանաչումով ըստ վերջավորության կզբաղվենք այժմ, լերկորդը թողնելով հաջորդ առաջադրություններին: Ռուսերենի գոյականները բաժանվում են արական, իգական և չեզոք սեռերի:

I. Արական սեռին են պատկանում բոլոր ախ գոյական անունները, վորոնք վերջավորվում են ուղղական վիճակում՝

ա) բաղաձախ տառերով. քրին. ПОТОЛОК, ПОЛ, МЕЛ,

բ) ն կիսաձախով, որին. сарай, соловей.

դ) Ե—չարտասանվող տառով, որին. конь (ձի), огонъ (ագոն')—կրակ.

II. Իզական սեռին են պատկանում բոլոր այն գոյականները, վորոնք վերջավորվում են՝

ա) а ձայնավորով, որին. книга (գիրք), доска'.

բ) я ձայնավորով, որին. тетья, линия (գիծ) свинья (խոզ).

գ) Ե—չարտասանվող տառով, որին. лошадь (ձի), тетрадь (տետրակ).

III. Ձեզոք սեռին են պատկանում բոլոր այն գոյական անունները, վորոնք վերջավորվում են՝

ա) о ձայնավորով. որին. окно' (ակնո)—լուսամուտ, село' (սելո)—գյուղ.

բ) е ձայնավորով. որին. поле (դաշտ), море (ծով).

գ) мя—լերկառով. որին. время, знамя—գրոշակ.

Ձեզ հայտնի և մինչև հիմա սովորած բոլոր գոյական անունները բաժանեցեք ըստ սեռերի և գրեցեք տետրում.

Արտագրեցեք և թարգմանեցեք, ոգտվելով հետեվյալ ցուցակից՝

Черный стол, красный октябрь, белый потолок, желтый шкаф, черная парта, красная армия, белая ручка, желтая скамейка, черное море, красное село, белое окно, желтое (ժլուտոյե) поле.

Красная армия опора революции

Перо — գրչածալր

ручка — գրակոթ

мел — կապիճ

книга — գիրք

ножик — գանակ

доска — գրատախտակ.

линейка — քանոն

море — ծով

село — գյուղ

линия — գիծ

сарай — մարազ

соловей — սոխակ

окно — լուսամուտ

конь — լերիվար, ձի

огонь — կրակ

свинья — խոզ

лошадь — ձի

знамя — գրոշակ

черный — սև

красный — կարմիր

белый — սպիտակ

желтый — դեղին

армия — բանակ

опора — հենարան

революция — հեղափո-

խույթուն

ՌՈՒՍՈՅ ԼԵՋՈՒ (Բ. վարիանս)

ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ № 2

Դաս 4

Սեռերի ճանաչումը նշանակություն ունի ածական անուններ, արական, իգական և չեզոք սեռերն ածական անուններում, ածականների փոփոխություն և կոչում վերջավորությունները, բառացության:

1. Սեռերի ճանաչումը նշանակությամբ.

Նախորդ առաջադրության մեջ խոսեցինք գոյական անվան սեռերի մասին: Առաջինը, վոր գոյական անունն (имя существительное) ունի 3 սեռ, արական, իգական և չեզոք: Գոյական անունների սեռը ճանաչում ենք վերջավորությամբ: Յերը ուղղական ձևում գոյական անունն ունի՝ կամ բաղաձայն վերջավորություն, կամ ի և կամ ь (мягкий знак—փափկություն նշան) ապա այդ գոյականը աղական սեռին և պատկանում:

Յերը գոյական անունն ունի՝ կամ а, կամ я և կամ ь վերջավորություն, ապա նա իգական

սեռին և պատկանում: Իսկ յերը գոյական անունն ունի՝ կամ о կամ е և կամ мя վերջավորություն, ապա նա պատկանում է չեզոք սեռին: Կան, սական, դպքեր, յերը գոյական անունների սեռը վորոշվում է վն թ վերջավորությամբ, այլ բառի իմաստով կամ նշանակությամբ:

Որինակ՝ мужина նշանակում է տղամարդ, իր վերջավորությամբ (а) այդ բառն իգական է, բայց բանի վոր տղամարդը արական սեռին և պատկանում, այդ պատճառով мужина համարում ենք արական սեռի բառ, նույնը և юноша (յերիտասարդ) և այլ բառերը:

2. Ածական անուններ.

Վերացական որիկոսություն, անձ-առարկա, գոյություն չունի, այլ կա կոնկրետ, այս կամ այն հատկությամբ որիկոս, առարկա: Ուստի առարկայի անվան կողքին պիտի լինեն և այդ հատկությունների անունները: Առարկայի հատկության անունները կոչվում են ածական անուններ (имя прилагательное): Որինակ՝ մեծ, փոքր, կարմիր, դեղին և այլն հայերենում ածական անունը (имя прилагательное) հատուկ վերջավորություն չունի և իմաստով միայն հնարավոր է տարբերել նրան գոյական անուններից: Որինակ՝ «սպիտակ», «յերկար» ածական անուն-

ներ են, բայց «տխակ», «նավավար» գոյականն անուններ:

Ռուսերենը, սակայն, ածական անունների համար ունի հատուկ վերջավորութիւն, այն էլ լուրջաբանչլուր սեռի համար առանձին:

Արական սեռի վերջավորութիւնն է ый, ий

Իգական սեռինը — ая, яя

Չեզոք սեռինը — ое, ее

Նախորդ դասում որինակներ կան, վերջնենք զրանցից մեկը.

Черный стол (սև սեղան), черная парта (սև նստարան), черное море (սև ծով):

Նկատեցեք, վոր միևնույն черный (կար դացվում է չորնրիւ) ածականն ունի յերեք սեռի վերջավորութիւն, այն է. черный, черная, черное: Բանի վոր ածական անունն առարկայի հատկութեան անուն է, իսկ զանազան սեռերի առարկաները կարող են միևնույն հատկութիւնն ունենալ, արական стол, իգական парта և չեզոք море գոյականները կարող են սև (черный) հատկութիւնն ունենալ, ուստի հատկութեան սեռն ինքնուրույն չի կարող լինել, այլ կախված է այն առարկայի սեռից, վորին նա բնորոշում է:

Այդ պատճառով ել միևնույն ածական անունը կարող է գործածվել 3 սեռով ել, նախած

թի վոր սեռին պատկանող գոյականին է վերաբերում.

Այսպես՝ стол — արական է, նրա ածական անունը կգործածվի արականով, իսկ ածականի արական վերջավորութիւնն է ый կամ ий, ուրեմն, կլինի черный стол: парта իգական սեռի գոյական է. նրա ածականը կգործածվի իգական վերջավորութեամբ, այն է ая կամ яя, ուրեմն, կլինի черная парта: վերջապես море — չեզոք սեռի գոյական է, նրա ածականը կգործածվի չեզոք սեռի վերջավորութեամբ և կլինի черное море (չեռնույն մորե):

Այսպես է նաև՝

Красн ый октябрь (октябрь — արական է), կարմիր հոկտեմբեր, красн ая армия (армия — իգական սեռի պատկանող անուն է) կարմիր բանակ, красн ое село (село — չեզոք է) կարմիր գյուղ:

3. Ածականների կոես յեվ փափուկ վերջավորութիւններ

Վերևում, յերբ ցուցց ելինք տալիս ածականների վերջավորութիւնները, գրեցինք ամեն մի սեռի համար յերկու վերջավորութիւն:

Այսպես՝

արական սեռինը — ый, ий

իգական սեռինը — ая, яя

չեղորինը — — ое, ее

Ձանավորները սովորելիս (— ես առաջադրու-
թյուն № 1, դաս 1) առաջինը վոր նրանք բա-
ժանվում են փափուկ և կոշտ ձանավորներին:
Այն մի կոշտ ունի իր հասապատասխան փա-
փուկը:

а—я, о—е, ы—и և այլն.

ասել էլինք, վոր ալդ հանգամանքի վրա պետք
է առանձին ուշադրություն դարձնել, քանի վոր
ալդ շատ կհետաքննի ուսանողների բազմաթիվ լեզ-
վական կանոններ սովորելը:

Արդ ուրեմն, հենց ածականների վրա գոր-
ծողները ալդ:

Վերի շարքում բերած ածականների վեր-
ջավորություններից տասնում ենք, վոր առաջին
շարքի կոշտերի դիմաց (ы, а, о) խրկորդ շար-
քում նրանց հասապատասխան փափուկ ձանա-
վորներն են (и, я, е).

Ուրեմն ալդ խրկու շարքն ելապես իրարից
վոչնչով չեն տարբերվում: Նրանց տարբերակու-
նը ձանավորների կոշտության և փափկության
մեջ է: Ալդ պատճառով առաջին շարքն անվա-
նում ենք ածականների կոշտ վերջավորությամբ,
խրկորդը — փափուկ:

կոշտ փափուկ

ый ий

ая яя

ое ее

կոշտ և փափուկ շարքերի վերջավորութուն-
ների վե, շին տառերն (й, я, е) իրար նման են,
կոշտությունն ու փափկությունը հրապարակ են
գալիս միայն վերջավորության առաջին տառե-
րում (ы—и, а—я, о—е): Ածականների արտ-
կան վերջավորությունն է նաև ой (большой
мальчик):

Ոգավելով սովորած կանոններից կազմեցեք
ձեզ հայտնի ածականներից և գոյականներից զա-
նազան կոմբինացիաներ հետևյալ կերպով:

Синий карандаш, синяя тетрадь, си-
нее стекло Розовый стол, розовая ручка,
розовое небо. Толстый учебник, толстая
линейка, толстое перо. Высокое окно,
высокая доска. Маленькая ручка. Большой
дом, большая комната, большое озеро.

Արտագրեցեք ալդ ի քանի անգամ և թարգ-
մանեցեք:

Ասգիր արեք հետևյալ լրգունը:

Да здравствует всемирный красный
октябрь

синий—կապույտ
 стекло—ապակի
 розовый—վարդագույն
 небо—յերկինք
 толстый,— ая,— ое—հաստ
 учебник—դասագիրք
 линейка—քանոն
 высокое—բարձր
 окно—լուսամուտ
 низкая—ցածր
 тонкий—բարակ
 дверь—դուռ
 маленький—փոքր
 большой,— ая,— ое—մեծ
 комната—սենյակ
 озеро—լիճ
 короткий—կարճ
 длинный—լերկար
 широкий—լայն
 узкий—նեղ
 зеленый—կանաչ
 да здравствует—կեցցե
 всемирный—համաշխարհային
 красный—կարմիր
 октябрь—հոկտեմբեր

Դաս 5.

Բայերն ու նրանց գործածութիւնը, ուս-
 սերեն բայերը, գոյական և ածական անուններ
 ու բայերի բացասական և հակադրական ձևերի
 գործածութիւնը, բառապաշար:

1. Բայերն ու նրանց գործածութիւնը

Բոլոր քերականական կատեգորիաները (գո-
 յական անուն, ածական անուն և այլն) որքեկա-
 սուբյեկտի, քերականորեն ասած՝ գործող անձի,
 առարկայի, հատկութիւն, դիրքի և գործողու-
 թիւն արտահայտութիւն ձևերն են տարածու-
 թիւն և ժամանակի մեջ: Բայ կոչվում են այն
 բայերը, վորոնք արտահայտում են որքեկա-սուբ-
 յեկտի, քերականական կոնկրետ կամ արստրակտ
 առարկայի, դիրքն ու գործողութիւնը ժամանա-
 կի մեջ: Որինակ՝ խոսում ե, խոսել ե, խոսեց,
 կանգնած ե, կանգնելու լե և այլն:

Բայերն ունեն անորոշ ձև, վորի վերջավո-
 թութիւնը հայերենում լինում է նլ կամ ալ
 (խոսել, կարդալ):

Ռուսերենում բայերի անորոշ ձևն ունի ть,
 чь, ться, чься վերջավորութիւն: Որինակ՝ чи-
 тать—կարդալ, печь—թխել, смеяться—ծի-
 ծաղել, печься—թխվել և այլն:

Գործող անձը կարող ե լինել յերեմ դետմով՝

տառչին գեմքով խոսում է անձն իր գործողութիւն մասին. որինակ՝ я читаю — լես կարդում եմ, յերկրորդ գեմքով խոսում է անձն անմիջապէս նրա մասին, ում հետ խոսում կամ ում դիմում է, որինակ՝ ты читаешь — դու կարդում ես. Գաջած բոլոր առարկաների մասին խոսվում է յերրորդ գեմքով, որինակ՝ он читает — նա կարդում է: Յերրորդ գեմքի он (ոն — նա) բառը փոխարինում է բոլոր առարկաների անուններին. իգական առարկաների համար գործ է ածվում նույն բառն իգական а վերջավորութիւնով — она (անա — նա), չեզոքի համար оно (անո — նա) չեզոքի о վերջավորութիւնով:

Այսպիսով ուսուցիչն բայերի խոնարհման ընդհանուր պատկերը ձևերի հետեւալը. անորոշ ձևը читать — կարդալ

Я читаю — լես կարդում եմ

Ты читаешь — դու կարդում ես

Он, она, оно читает — նա կարդում է

Я говорю — լես խոսում եմ

Ты говоришь — դու խոսում ես

Он, она, оно говорит — նա խոսում է

Խոնարհեցեք читат բայի նման՝ слушать, думать, считать, делать բայերը (տետրակում):

Говорить բայի նման՝ лежать (я лежу), кричать (я кричу) բայերը:

2. Գոյական յեվ ածական տնունների ու բայերի բացասական յեվ հակադրման ձեւերի գործածությունը

Անունների և բայերի գործածութիւն յերկու ձև կա. մեկը՝ դրական, որինակ՝ это стол — այս սեղան է, մյուսը բացասման (отрицание) ու հակադրման (противоположение). որին. это не стол (այս սեղանը չէ — բացասում), а стул (այլ աթոռ է — հակադրում):

Մեկ ուրիշ որինակ.

Это не доска, а скамейка (այս գրաստիտակ չէ, այլ նստարան է). Ինչպէս տեսնում ենք, բացասման համար գործ է ածվում не — չէ, մասնիկը, իսկ հակադրման համար՝ а (այլ)

Նույնն է և բայերի գործածութիւն Ժամանակ.

Я слушаю (լես լսում եմ), я не слушаю (լես չեմ լսում):

Ты считаешь (դու համարում ես), ты не считаешь (դու չես համարում):

Он говорит (նա խոսում է), он не говорит, а молчит (նա չի խոսում, այլ լռում է):

3. Արտագրեցի յեվ քարգմանեցի հայերեն

Стол стоит на полу, доска висит в аудитории, книга лежит на столе, карандаш в ящике. Мел находится не в ящике, а на столе. Студент не читает, а пишет. Рабочий не гуляет, а работает. Это не служащий, а рабочий. Это не курсистка, а студент. Это не карандаш, а мел. Мел не чёрный, а белый. Книга не жёлтая, а красная. Это не он, а ты говоришь. Это не я, а она читает. Я смотрю, а ты пишешь. Рабочий ударник идёт на завод. Красно-армеец стоит с ружьём.

Комсомолец пишет лозунг: выполняй
пятилётку в четыре года.

слушать — լսել
думать — մտածել, կարծել
считать — համարել
делать — անել, շինել
на полу — հատակին
висит — կախված է
в аудитории — լսարանում

на столе — սեղանի վրա
лежит — պառկած է, գտնվում է
в ящике — արկղի մեջ
находится — գտնվում է
не в ящике — չէ արկղում
а — այլ, իսկ
пишет — գրում է
гуляет — զբոսնում է
служащий — ծառայող
курсистка — ուսանողուհի
студент — ուսանող
мел — կավիճ
чёрный — սև
белый — սպիտակ
жёлтая — դեղին
я — իսկ
ты — դու
он, она, оно — նա
а ты говоришь — այլ դու ինչ ասում
я смотрю — ինչ նայում եմ
идет — գնում է
с ружьем — հրացանով
стоит — կանգնած է
выполняй — կատարիր
пятилетка — հնգամյակ
в четыре года — չորս տարում

Դերանուններ, նախադրութիւններն ունեւորանց գործածութիւնը. վարժութիւններ:

1. Դերանուններ.

№ 5 դասի մէջ հաճախ հանդիպեցինք я, ты он բառերի գործածութիւնը. նկատեցինք, վոր այս բառերը փոխարինում են անձներին: Այն բառերը, վորոնք փոխարինում են գոյական տեղանքներին, կոչվում են դերանուն (местоимение) Որինակ՝

Стол բառի փոխարեն կգործածենք он (արական)

стол стоит—սեղանը կանգնած է

он стоит — նա կանգնած է

Доска բառի փոխարեն կգործածենք она (գրական)

доска висит—սալսակը կախված է

она висит — նա կախված է

Окно բառի փոխարեն կգործածենք оно (չեղաք)

окно открыто—յուսամուկը բաց է

оно открыто—նա բաց է

Դերանուններէն անձնական են կոչվում я, ты, он (լես, դու, նա) հոգնակի мы, вы, они (մենք, դուք, նրանք):

Ցուցական են կոչվում՝

тот, та, то—այն

этот, эта, это—այս

Արտագրեցեք և թարգմանեցեք հետևյալը.

Ты сидиш, а он стоит. Я говорю, а ты слушаешь. Мы слушаем лекцию, а вы читаете книгу, они слушают. Этот стол красный, а тот желтый. Эта тетрадь тонкая, а та толстая. То стекло хорошее, а это плохое.

2. Նախադրութիւններ

Որչեկտ սուբյեկտի (ընթանորեն գոյական անվան) դիրքն ու գործողութիւնը տարածութիւն մեջ արտահայտելու և կամ ճշտ լու համար գործ են ածվում նախադրութիւններ: Նախադրութիւնները լեր եմի ախողջական բառեր են, վոր համառոտվել, կրճատվել և վեր են ածվել մի վանկի և լերբեմ մի տառի:

Ժամանակակից հայերենում նախադրութիւնների փոխարեն գործ են ածվում «վերջադրութիւններ», ալ ինքն նախադրական բառը

գրվում է գործածվող բառից հետո: Գրաբարում
հիշտ ուսուցիչներն են: Ուրիշակ՝ այժմ ասում
ենք.

պարտիզի մեջ	«մեջ»-ը բառից
գրաբարում գրած է	հետո լի
ի մեջ պարտիզի	բառից առաջ
ուսուցիչներում в саду	բառից առաջ

Ուսուցիչները նախադրություններով շատ հա-
նարուստ է և առանց նախադրությունների չի
կարող կառավարվել:

Մենք արդեն գործ ենք անել на վրտ, в
մեջ նախադրություններով: Ուղտավետ է հիշել.
под-տակ (под столом—սեղանի տակ), над-
վերև (над столом—սեղանի վերև), из—միջից
(из шкафа—պահարանի միջից) և այլն:

3. Վարժարանում.

Արտագրեցեք և թարգմանեցեք.

Я кладу линейку в шкаф
Ты кладешь книги на стол.
Он, она, оно кладет тетради в ящик
Мы кладем ручки на пол
Вы кладете сумку в парты.
Они кладут бумагу под журнал.
Колхозник собирает хлопок в мешок.

Бригада выходит на поле.
Батрак идет на собрание.

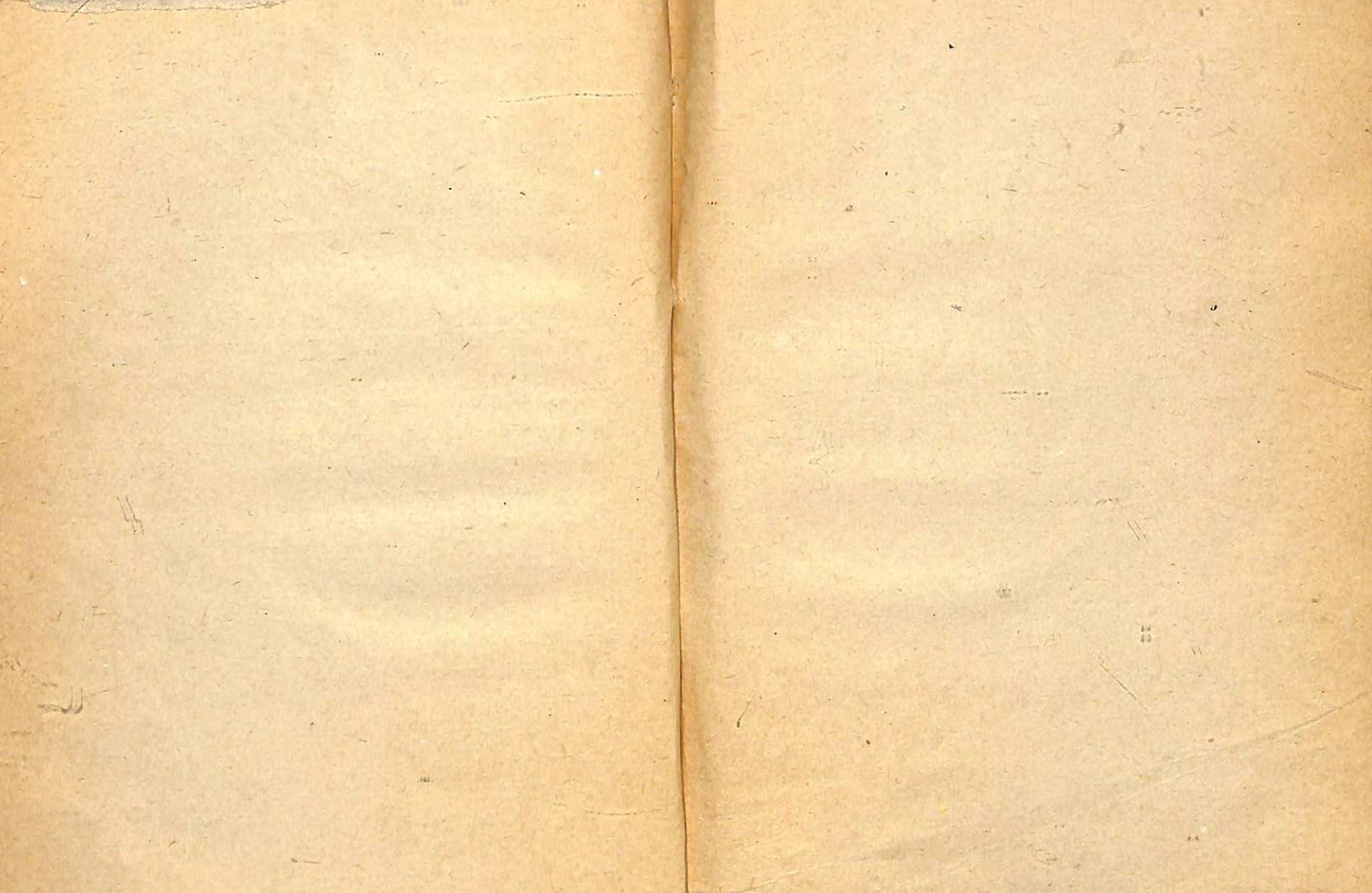
Электрoфикация—путь к социализму
Ленин

ты сидишь—դու նստած ես
ты слушаешь—դու լսում ես
мы—մենք

лекция—դասախոսութիւն
тонкий, ая, се—բարակ
толстый, ая, се—հաստ
хороший, ая, се—լավ
плохой, ая, се—վատ
я кладу—իս դնում եմ
в парты—նստարանների մեջ
под журнал—ամսագրի տակ
поле—դաշտ

собрание—ժողով
путь—ճանապարհ
путь к социализму—ճանապարհ դեպի սո-
ցիալիզմ





49.71-8:37

49.71-8:37

2-58

1330
2013

«Ազգային գրադարան»



NL0059116



